

Stylistika XI

ZS 2024

Obsah

- eufonie
- aliterace
- literatura
 - Jeffries & McIntyre (2010). Stylistics. Cambridge (kap. 2.3.1)
 - Čech, R., Popescu, I. I., Altmann, G. (2014). Metody kvantitativní analýzy (nejen) básnických textů. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. (96nn)
 - https://www.cehradek.cz/publ/2014_Cech_etal_Metody_Q_analyzy_basnickyh_textu.pdf
 - Místecký, M., Čech, R., Plecháč, P. (2019). In Search of a Euphony Unit: A Case Study in the Czech 1830s Poetry. Slovo a slovesnost, 80, 27-38.

Hlásková rovina & stylistika

- „The sound of poetry is often mentioned as one of its attractions. Sound may also be a significant feature of certain kinds of prose and dramatic literature. **The task for stylistics is to break down the phonological features of poetic style so that they can be studied in detail.**“ (Jeffries & McIntyre (2010, 35n).

Hlásková rovina & stylistika

- eufonie
- aliterace
- struktura rýmu
- metrum
 - Databáze českých meter
 - https://versologie.cz/v2/tool_dcm/index.php?lang=cz

Hlásková rovina & stylistika

- **eufonie**
- **aliterace**
- struktura rýmu
- metrum
 - Databáze českých meter
 - https://versologie.cz/v2/tool_dcm/index.php?lang=cz

Eufonie

- Wikipedie
 - <https://cs.wikipedia.org/wiki/Eufonie>

Eufonie (NESČ)

- Zvuková skladba slova nebo většího celku, která je vnímatelem hodnocena jako znějící příjemně.

Eufonie (NESČ)

- Zvuková skladba slova nebo většího celku, která je vnímatelem hodnocena jako znějící příjemně.
- Je založena na kumulaci hlásek nebo slabik, na jejich opakování v podobě rýmu, na střídání přízvučných a nepřízvučných slabik v metru verše, na proměnách dynamiky a melodie jednotlivých veršů nebo výpovědí prozaického textu.

Eufonie (NESČ)

- Zvuková skladba slova nebo většího celku, která je vnímatelem hodnocena jako znějící příjemně.
- Je založena na kumulaci hlásek nebo slabik, na jejich opakování v podobě rýmu, na střídání přízvučných a nepřízvučných slabik v metru verše, na proměnách dynamiky a melodie jednotlivých veršů nebo výpovědí prozaického textu.
- Hodnocení určité hlásky nebo seskupení hlásek jako eufonických je dosti subjektivní, i když zobecněním můžeme dojít k představě o tom, které hlásky mohou k eufonii přispívat.

Eufonie (NESČ)

- Není tedy uložena v izolovaném zvuku řeči, ale ve způsobu jeho užívání.
- za eufonický se pak pokládá jazyk, v jehož textech mají vysoký podíl; v češtině 41,3 % vokálů a 22,3 % sonor
- kakofonie
 - viz příklad – jak ho odlišit od eufonie...?
- <https://www.czechency.org/slovník/EUFONIE>

Eufonie

- zvukový efekt, který vzniká záměrným uspořádáním sledu hlásek, přičemž „estetická působivost hlásek má svůj zdroj v seřadění, kterým se na ně upozorňuje“

(Mukařovský 1940: 123)

Eufonie

- zvukový efekt, který vzniká záměrným uspořádáním sledu hlásek, přičemž „estetická působivost hlásek má svůj zdroj v seřadění, kterým se na ně upozorňuje“
- (1) „Eufonické uspořádání sledu hlásek děje se nejčastěji tak, že se jistá hláska mnohonásobně opakuje nebo že se opakuje jednou, po případě i několikrát celé jisté seskupení hlásek v sestavě buď stejné nebo poněkud obměněné.“

(Mukařovský 1940: 123)

Eufonie

- zvukový efekt, který vzniká záměrným uspořádáním sledu hlásek, přičemž „estetická působivost hlásek má svůj zdroj v seřadění, kterým se na ně upozorňuje“
- (1) „Eufonické uspořádání sledu hlásek děje se nejčastěji tak, že se jistá hláska mnohonásobně opakuje nebo že se opakuje jednou, po případě i několikrát celé jisté seskupení hlásek v sestavě buď stejné nebo poněkud obměněné.“
- (2) „K nahodilým seskupením stejných hlásek nebo i celých opakujících se hláskových skupin dochází pro omezenost hláskového repertoáru – tak na př. při pouhých pěti českých samohláskách – i v textech postrádajících eufonické, ba dokonce estetické záměrnosti, avšak takováto seskupení unikají zpravidla pozornosti čtenářově.“

(Mukařovský 1940: 123)

Eufonie

- „A pleasing smoothness of sound, perceived by the ease with which the words can be spoken in combination. The use of long vowels, liquid consonants (l, r), and semi-vowels (w, y), contributes to euphony, along with the avoidance of adjacent stresses; the meaning of the words, however, has an important effect too. Euphony is the opposite of cacophony.”

Oxford Dictionary of Literary Terms (Baldick 2008: 118)

Jak identifikovat eufonii?

Jak identifikovat eufonii?

- Pravopisně

- <https://www.pravopisne.cz/2019/06/rozbor-textu-eufonie-libozvucnost/>

Jak identifikovat eufonii?

- ChatGPT
 - Mohl bys mi říct, jak identifikovat eufonické verše v básni?

Jak identifikovat eufonii?

- odborná literatura
- Mukařovský, J.: Úvod do estetiky II, s. 118
 - https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://dl1.cuni.cz/pluginfile.php/503159/mod_resource/content/0/Mukarovsk%25C3%25BD%252C%2520Jan%2520%25281931%2529%2520-%25C3%259Avod%2520do%2520estetiky.pdf&ved=2ahUKEwjDwoKkjyKAxUjg_0HHdwfEw4QFnoECBcQAQ&usg=AOvVaw1NazZy5kRpimLRvOCB9N_4

Jak identifikovat eufonii?

- odborná literatura
- Nováková, J.: Souhláskové skupiny v českém verši. Slovo a slovesnost, 1950, s. 19-32.
 - <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?lang=en&art=623>
- identifikujte eufonii v následujícím verši (hlásky, skupiny hlásek)

Tak slípka zděšená na vratkém cupká hřadu.

Jak identifikovat eufonii?

- odborná literatura
- Nováková, J.: Souhláskové skupiny v českém verši. Slovo a slovesnost, 1950, s. 19-32.
- identifikujte eufonii v následujícím verši (hlásky, skupiny hlásek)

Tak slípka zděšená na vratkém cupká hřadu.

Jak identifikovat eufonii?

- odborná literatura
- Nováková, J.: Souhláskové skupiny v českém verši. Slovo a slovesnost, 1950, s. 19-32.

Tak slípka zděšená na vratkém cupká hřadu.

Na palouku pampelišek v paruce

Jak identifikovat eufonii?

- zeptat se autora

Jak identifikovat eufonii?

- zeptat se autora
- zkoumat vnímání čtenářů

Jak identifikovat eufonii?

- zeptat se autora
- zkoumat vnímání čtenářů
- za použití statistických metod sledovat „nenáhodné“ (tj. z hlediska pravděpodobnosti signifikantně vysoké) výskyty sledovaných zvukových prostředků

Statistická analýza

- intersubjektivita
- omezení vlivu náhody
- jasná formulace hypotézy
 - může nejen potvrdit/vyvrátit, zda se daný jev v textu vyskytuje, ale umožňuje i jasně určit, co přesně eufonii v textu způsobuje

Eufonie – statistický přístup

- definoval G. Altmann
 - „Altmann’s (1966) approach to euphony restricted the phenomenon to counting probabilities of repetitive occurrences of sounds in a verse, basing this idea upon the Shklovsky-based psychological effect of foregrounding (cf. Shklovsky 1991).“
(Místecký et al. 2019, s. 30)
 - <https://asjournals.lib.cas.cz/slovoaslovesnost/article/uuid:4048f6cd-a68c-40d1-9b3e-9164546b0cef>

Eufonie – statistický přístup

- nenáhodný (tj. statisticky signifikantní) výskyt jedné nebo více hlásek ve verši
 - přičemž v daném verši se samozřejmě musí konkrétní hláska vyskytnout minimálně dvakrát

Eufonie – statistický přístup

- nenáhodný (tj. statisticky signifikantní) výskyt jedné nebo více hlásek ve verši
 - přičemž v daném verši se samozřejmě musí konkrétní hláska vyskytnout minimálně dvakrát
- „Mathematically taken, euphony of a selected unit in a line is the sum of the probabilities subtracted from the statistics-given level of significance, which is, in similar cases, stated at $\alpha = 0.05$, meaning that whenever there is less than five-percent probability that a sound makes more than one appearance in a line, this sound is considered euphonic.“
(Místecký et al. 2019, s. 30)

Eufonie – statistický přístup

- zjistíme relativní frekvenci hlásky (skupiny hlásek) v referenčním korpusu

Eufonie – statistický přístup

- zjistíme relativní frekvenci hlásky (skupiny hlásek) v referenčním korpusu
- zjistíme, jaká je pravděpodobnost, že se daná hláska (skupina hlásek) vyskytla ve verši 2x, 3x atd.

Eufonie – statistický přístup

- zjistíme relativní frekvenci hlásky (skupiny hlásek) v referenčním korpusu
- zjistíme, jaká je pravděpodobnost, že se daná hláska (skupina hlásek) vyskytla ve verši 2x, 3x atd.
- pokud je vypočítaná pravděpodobnost menší než zvolená hladina významnosti, považujeme souvškyt za eufonický
 - hladina významnosti, zpravidla $\alpha = 0.05$
 - to znamená, že je menší než 5% pravděpodobnost, že by byl souvškyt způsoben náhodou

Eufonie – postup výpočtu

- zjištění relativní frekvence hlásek v referenčním vzorku
 - zpravidla se počítají zvlášť konsonanty a vokály

$$p(x) = \frac{f(x)}{\sum f(z)}$$

x... zkoumaná hláska

f(x)... frekvence dané hlásky v referenčním korpusu

f(z)... frekvence všech hlásek v referenčním korpusu

- zpravidla zvlášť konsonantů a vokálů

Eufonie – postup výpočtu

$$E = 0.05 - \sum_{x=x_1}^n \binom{n}{x} p^x q^{n-x}$$

x ... počet výskytu dané hlásky ve verši

n ... celkový počet sledovaných prvků (např. konsonantů) ve verši

p ... pravděpodobnost výskytu hlásky v referenčním korpusu
(odpovídá relativní frekvenci)

q ... pravděpodobnost výskytu jiných hlásek: $q = 1 - p$

$$\binom{n}{x} = \frac{n!}{x! (n - x)!}$$

Eufonie – postup výpočtu

- Čech et al. (2014, s. 98nn)

Eufonie verše

- průměr koeficientů eufonických hlásek
 - Čech et al. (2014)

$$E_{verš} = \frac{1}{k} \sum_{i=1}^k E_{hláska(i)}$$

- k... počet eufonických hlásek

Eufonie verše

- průměr koeficientů eufonických hlásek
 - Čech et al. (2014)

$$E_{verš} = \frac{1}{k} \sum_{i=1}^k E_{hláska(i)}$$

- k... počet eufonických hlásek
- součet koeficientů eufonických hlásek
 - Plecháč – Říha (2014)

$$E_{verš} = \sum_{i=1}^k E_{hláska(i)}$$

Eufonie verše

- průměr koeficientů eufonických hlásek
 - Čech et al. (2014)

$$E_{verš} = \frac{1}{k} \sum_{i=1}^k E_{hláska(i)}$$

- k... počet eufonických hlásek

- součet koeficientů eufonických hlásek
 - Plecháč – Říha (2014)

$$E_{verš} = \sum_{i=1}^k E_{hláska(i)}$$

Eufonie básně

- eufonie veršů

$$E_{báseň} = \frac{1}{k} \sum_{j=1}^N E_{verš(j)}$$

- N... počet veršů v básni

hodnoty E leží v intervalu $\langle 0; 100\alpha \rangle$

Eufonie

- ukázka výpočtu konkrétního textu
 - Čech et al. (2014, s. 103nn)
- je možné statisticky testovat rozdíly eufonie mezi jednotlivými básněmi

Eufonie

- ukázka výpočtu konkrétního textu
 - Čech et al. (2014, s. 103nn)

Eufonometr

- https://versologie.cz/v2/tool_eufonometr/index.php?lang=cz#
- viz seminář

Aliterace

- NESČ
- „Opakování hlásky či skupiny hlásek na začátku několika slov seřazených těsně za sebou“
 - <https://www.czechency.org/slovník/OPAKOV%C3%81N%C3%8D%20V%C3%9DRAZ%C5%AE#aliterace>

Aliterace

- Wikipedie
 - <https://cs.wikipedia.org/wiki/Aliterace>

Aliterace

- Čech et al. (2014, s. 107)
- „Definujme aliteraci jako shodu hlásek **na začátku veršů** (nepůjde nám tedy o aliteraci v rámci jednoho verše). Tato stylistická figura je v poezii běžně používaná a stejně jako v případě eufonie není jasné, zda se jedná o prostředek vždy použitý vědomě, nebo zda jde o projev podvědomí (srov. Skinner 1939, 1941) “
- <https://www.czechency.org/slovník/OPAKOV%C3%81N%C3%8D%20V%C3%9DRAZ%C5%AE#aliterace>

Aliterace – statistický přístup

- vypočítá se, zda je výskyt hlásek na začátku verše signifikantní
 - analogicky k eufonii
 - pro výpočet srov. Čech et al. (2014, s. 107nn)